

6-30-2018

SOME ASPECTS OF INVESTITION- INNOVATION MANAGEMENT IN THE ECONOMY OF UZBEKISTAN

M S. Ashurov

Yu S. Shakirova

Follow this and additional works at: <https://uzjournals.edu.uz/ferpi>

Recommended Citation

Ashurov, M S. and Shakirova, Yu S. (2018) "SOME ASPECTS OF INVESTITION-INNOVATION MANAGEMENT IN THE ECONOMY OF UZBEKISTAN," *Scientific-technical journal*: Vol. 22 : Iss. 2 , Article 31.

Available at: <https://uzjournals.edu.uz/ferpi/vol22/iss2/31>

This Article is brought to you for free and open access by 2030 Uzbekistan Research Online. It has been accepted for inclusion in Scientific-technical journal by an authorized editor of 2030 Uzbekistan Research Online. For more information, please contact brownman91@mail.ru.

25. SOME ASPECTS OF INVESTITION-INNOVATION MANAGEMENT IN THE ECONOMY OF UZBEKISTAN

M.S. Ashurov¹, Yu.S. Shakirova¹, J.I. Fayzullaev¹

¹ Ferghana Polytechnic Institute, Ferghana, Uzbekistan

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ УПРАВЛЕНИЯ ИНВЕСТИЦИОННО - ИННОВАЦИОННЫХ РИСКОВ В ЭКОНОМИКЕ УЗБЕКИСТАН

ЎЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЁТИДА ИНВЕСТИЦИЯ – ИННОВАЦИЯ РИСКЛАРИНИ БОШҚАРИШНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ

Abstract. In this article, the necessity and significance of increase of effectiveness to attract investment to firms, which entails risks of innovation-investment process, are revealed. Foreign experience is analyzed and explored in this sphere. Recommendation and suggestion about how to develop management of innovation-investment risks are summarized as a conclusion.

Key words: competitiveness, innovation, investment, production volume, investment and innovation risk, risk management, risk analysis, innovative projects.

Аннотация. В в этой статье широко освещены вопросы повышения эффективности процессов привлечения инвестиций на предприятиях, необходимость и значения управления возникающих при этом рисками. Произведен анализ и изучен зарубежный опыт в этом направлении. Даны рекомендации по совершенствованию управления инвестиционными – инновационными рисками.

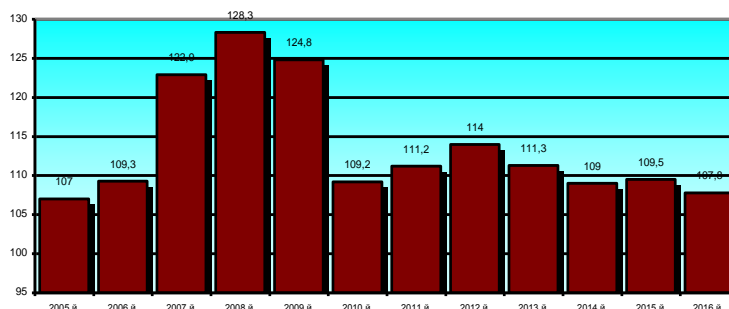
Ключевые слова: конкурентоспособность, инновация, инвестиция, объем производства, инвестиционно-инновационный риск, управления рисками, анализ рисков, инновационные проекты.

Аннотация. Ушбу мақолада корхоналарга инвестицияларни жалб қилиш жараёнилари самарадорлигини ошириш, унинг натижасида юзага келадиган инвестиция – инновация рискларини бошқаришнинг зарурияти, аҳамияти кенг ёритилган. Бу борада ҳалқаро тажрибалар таҳлил қилинган, ўрганилган. Инвестиция – инновация рискларини бошқаришни такомиллаштириш бўйича таклиф ва тавсиялар берилиб, хулоса кўринишида жамланган.

Таянч сўзлар: рақобатбардошлик, инновация, инвестиция, ишлаб чиқариш ҳажми, инвестиция - инновация риси, рискларни бошқариш, рискларни таҳлил қилиш, инновация лойиҳалари.

Ҳозирги кунда макроиқтисодий барқарорликни таъминлаш, миллий иқтисодиётнинг барқарор ривожланиши ва рақобатбардошлигини ошириш, иқтисодиётда таркибий ўзгаришларни чуқурлаштириш жараёнида иқтисодий ўсишнинг ресурстежамкор моделига ўтиш, инвестициявий ва молиявий ресурсларни кенг жалб этиш, ресурс тежовчи ва инновациявий омилларни кучайтириш асосида иқтисодиёт тармоқларининг рақобат имкониятларини кенгайтириш масаласи долзарб аҳамият касб этади. Айниқса, бу жараёнда инновациявий омилларни кучайтириш механизмларини такомиллаштириш чора – тадбирларини ишлаб чиқиш зарурдир. Бунинг натижасида инсон капитали сифати ва аҳоли яшаш даражасини ошириш, хусусий тадбиркорлик ва кичик бизнесни илгарилаб кетувчи тараққиётини таъминлашга ҳам эришилади.

Мамлакатимиз ва унинг ҳар бир минтақаси миллий иқтисодиётининг алоҳида тармоқларида уларнинг иқтисодий ва ижтимоий хусусияти, рақобатбардошлик ҳамда инновация имкониятларини ўз ичига олган инновациявий ривожланиш стратегиясини

1- расм. Ўзбекистон иқтисодиётига жалб қилинган инвестициялар ўсиш динамикаси.

шаклантириш зарурлигини таъкидлаб ўтиш керак. Ўзбекистон иқтисодиётини инновация йўли билан ривожлантиришга ўтишни фаоллаштириш шароитида инвестициялардан самарали фойдаланиш, уларни иқтисодиётга жалб этиш кўламини кенгайтириш муҳим аҳамиятга эга бўлиб, улар миллий иқтисодиётни модернизация қилиш ва рақобатбардошлик даражасини ошириш, экспорт салоҳиятини ривожлантиришнинг зарурий шарт сифатида намоён бўлади.

Мустақиллик йилларидан кейинги даврда мамлакатимиз иқтисодиётини таркибий ўзгартириш, тармоқларни модернизация қилиш, техник ва технологик янгилашга доир лойиҳаларни амалга ошириш учун инвестицияларни жалб қилиш борасида бажарилаётган ишлар натижасида ялпи ички маҳсулот таркибида саноатнинг улуши 2000 йилда 14,2 фоиздан 2015 йилда 33,5 фоизга ўсиш кузатилди.

Бугунги кунда мамлакатимизда ЯИМ ишлаб чиқариш ҳажми барқарор ўсиш суръати кузатилмоқда. Диаграмма маълумотлари кўрсатиб турибдики, ЯИМ ўсиши 2010 йилда 108,5%ни, 2015 йилда эса 108% ни ташкил этган бўлса, сўмга нисбатан ўсиш 2010 йилдаги 61,8 трлн.сўмдан, 2015 йилда 171,4 трлн. сўмга, яъни 109,6 трлн. сўмга ўсиш кузатилмоқда. Инвестиция ўсиш суръати 2010 йилда 113,6 % дан 109,5 % га, инвестиция ҳажмини ўсиш суръати 25% дан 23,8 % га пасайган. Таҳлил натижаларига кўра, иқтисодиётга инвестиция жалб этиш ва унинг ҳажмининг ўсиш суръати ЯИМ ўсишига нисбатан 2010 йилдан 2015 йилгача бўлган даврда пасайиш кузатилганлиги аниқланди.

Назаримизда, жаҳон молиявий-иқтисодий инқирозининг ҳамон давом этаётганлиги, жаҳон миқёсида савдо-сотик ишларининг ўсиш суръати сезиларли даражада сустлашгани, экспорт қилинадиган энг муҳим товарларга нисбатан ташқи талабнинг камайиши ва нархларнинг пасайиши каби омиллар бунга сабаб бўлган.

Ўзбекистон ҳалқаро молиявий – иқтисодий бозорнинг таркибий қисми сифатида унда юзага келадиган ижобий ёки салбий жараёнларни четлаб ўта олмайди. Шу боис, инвестицияларни иқтисодиётга жалб қилиш жараёнида юзага келадиган инвестиция – инновация рискларини бошқариш, унинг таъсир даражасини камайтириш масалалари ҳам эътиборга олиниши муҳимдир.

Тажрибалар шуни кўрсатадики, янги ишлаб чиқаришни ташкил қилиш ва ривожлантиришда инвестицияларни жалб қилиш жараёнлари самарадорлигини ошириш учун унинг натижасида юзага келадиган инвестиция – инновация рискларини

ҳисобга олиш ва баҳолаш усуллари тадқиқ қилиш ва амалга тадбиқ этиш, уларни маҳаллий товар ва хизматлар бозорларини ривожлантиришнинг замонавий хусусиятлари ва қонуниятларини ҳисобга олган ҳолда такомиллаштириш, ушбу тур рискларни камайтириш йўналишлари ва механизмларини ишлаб чиқишни талаб этади. Ҳар қандай инвестиция лойиҳаларини амалга оширишда инвестиция rischi пайдо бўлади, яъни бу қутилган даромадни олмаслик ва қўйилган сармояларни қайтмаслик хавфи бўлса, инновация rischi - бу янги техника ва технологияни қўллаш rischi ҳамда янги турдаги товар ва хизматларни ишлаб чиқариш билан боғлиқ ҳолда, бозорда қутилмаганда улар учун талабнинг йўқолиши оқибатида юзага келадиган риск натижасида зарар кўриш эҳтимолидир.

Инвестиция - инновация riskлари инвестиция лойиҳаларининг ҳаётийлик циклининг айрим даража ва босқичларида пайдо бўлади ва шунинг учун риск омилларини аниқлаш ҳамда уларни камайтириш бўйича чора - тадбирлар ишлаб чиқиш инновация лойиҳасининг ҳар бир босқичларида амалга оширилиши керак. Ушбу ҳолат бу каби рискларни бошқариш жараёнида муҳим рол ўйнайди.

2 - расм. Ўзбекистон иқтисодиётига жалб қилинган инвестициялар ўсиш суръати.

Шу нуқтаи назардан, бу ҳар бир муайян лойиҳани амалга оширишнинг турли босқичларида пайдо бўладиган рискларни ўзаро боғлиқлигини ҳисобга олиш зарурлигини таъкид этади.

Бунда биз рискларни таҳлил қилиш усуллариға мурожаат қиламиз.

Рискларни таҳлил қилишнинг кўплаб усуллари ва йўллари мавжуд. Риск таҳлилининг асосий мақсади рискларни бошқариш, ўлчаш, онгли меъёрини, шунингдек рискларни микдорий баҳолаш орқали, уларни юзага келтирувчи, шакллантирувчи сабаб ва омилларни аниқлаш, шу билан биргаликда уларни камайтириш чора-тадбирларини, йўл-йўриқларини ишлаб чиқишни ўзида ақс эттиради. Шунингдек, рискларни таҳлил қилиш давомида рискларнинг салоҳиятли аҳамияти белгиланади ва ундан сўнг барча имконли рисклар ўзлаштирилади.

Лойиҳаларни амалга оширишда юзага келадиган оғишлар эҳтимолликлари аниқланади.

Ҳозирги кунда саноат корхоналарида ишлаётган менежерлар томонидан афсуски, рискларни таҳлил қилиш, баҳолаш тизими амалиётга жорий этилмаган, лойиҳаларни амалга оширишда бирламчи (кутилаётган) параметрлардан оғиш эҳтимолигини оширувчи муҳим омил ҳисобланган оғишларга таъсир қилувчи усул ва механизмлар “ишлаб чиқилмаган”, бу борада амалий тажрибалар етарлича эмас.

Шунинг учун, инновацион йўналиш бўйича ривожланиш йўлини танлаб олган саноат тармоғи хўжалик субъектлари биринчи навбатда оғишларнинг салбий оқибатларини минималлаштириш, уларни мақбул даражага олиб келиш мақсадида уларни аниқлаш ва уларга адекват таъсир этувчи механизм, бошқарув тизимининг ажралмас элементиға айлантириши керак.

Инновацион корхоналарни бошқариш тизимиға рискларни бошқариш ва оғишларга таъсир қилувчи механизмни киритилиши натижасида, корхона менежерлари уларнинг нохуш асоратларини сезиларли даражада камайтириши ва эҳтимолий зарарларни олдини олишға эришиши мумкин ва шу билан бирга лойиҳани муваффақиятли амалга ошириб, тан олинган халқаро стандартларни жорий этиш бошқарувнинг замонавий талабларига жавоб берадиган корхона бошқарув тизимини яратишға ёрдам беради.

Халқаро амалиётдан келиб чиққан ҳолда, бошқарув тизими сифатини ошириш учун тизимни мавжуд халқаро стандартларға мослаштириш керак. Сифат соҳасидаги халқаро стандартлардан бири ISO 9001: 2008 “Сифат менежменти тизими” бўлиб, у корхона фаолияти соҳаси мулк шакли ва кўламиға боғлиқ бўлмаган ҳолда бошқарув тизимиға қўйилаётган талаблар универсал бўлганлиги уни кенг тарқалишиға олиб келди.

Агар корхоналаримиз бир вақтнинг ўзида харажатларни камайтириш ва фойдани ошириш орқали самарадорликни оширишнинг реал йўллариини излаётган бўлса, у ҳолда менежмент (бошқарув) тизимида ИСО нинг асосий стандартларини танлаш ушбу талабларни тўлақонли қондиради. Менежмент тизимида ИСО стандартлари сифат, экология, рискларни бошқариш, бизнесни узлуксиз олиб бориш, энергоменежмент, ахборот хавфсизлиги, ижтимоий мажбурият, маҳсулот яратишни бошқариш соҳаларини ўз ичига олади.

Буларнинг бари, ушбу стандартлар миқёси, ишлаб чиқарилаётган маҳсулот ёки кўрсатилаётган хизмат турлари ва тармоғидан қатъий назар барча ташкилотлар учун амал қилишини кўрсатади. Менежмент тизимида ИСО стандарти ўзининг қуйидаги афзаликлари, жумладан ресурслардан самарали фойдаланиш, рискларни бошқаришни яхшилаш ва барқарор сифатли маҳсулот ва хизматларни тавсия этиш орқали истеъмолчилар талабаниннг қондирилишини ошириш даражасини кўтаришға олиб келади.

Халқаро тажрибалар шуни кўрсатадики, инновацияларни тадбиқ қилиш соҳасининг хилма – хиллиги ҳамда ҳар бир инновация лойиҳаларини ўзига хос хусусиятлари, инновация рискларини пасайтирувчи омиллар ва воситаларни аниқлаш ҳамда танлаш индивидуал харакатларға эға ҳисобланади, шу нуқтаи назардан, ҳар бир корхона учун рискларни бошқариш механизмини ишлаб чиқиш лозим ва бу эса айни корхона бошқарув тизимини ажралмас қисмиға айланиши керак.

Бу жараёнда асосий эътибор бериш зарур бўладиган муҳим масалалардан бири, бу корхоналар инновация фаолиятида юзага келадиган ҳар бир рискка комплекс ёндошиш

хисобланиб, ўз ичига рискларни бошқариш стратегиясини ишлаб чиқиш, хўжалик фаолиятига таъсир этувчи рискларни аниқлаш, бошқариш ва баҳолаш учун ёндошувлар ишлаб чиқиш, рискларни бошқариш бўйича корхонанинг ўз чора тадбирини ишлаб чиқиш, ҳар бир турдаги риск учун ички назорат тартибини ишлаб чиқиш босқичларини қамраб олади.

Бизнингча корхонада корхонада ушбу фаолият билан шуғулланувчи ташкилий таркибни белгилаб олиш ва мустақил фаолиятга айлантириш мақсадга мувофиқ.

Бу жараёни амалиётга жорий этиш мураккаб вазифа ҳисоблансада, аммо уни ҳал этиш кўпроқ корхоналарнинг барча бошқарув тизими сифатига боғлиқ.

Корхоналарда инвестиция - инновация рискларини камайтириш бўйича чора - тадбирлар ечими сифатида қуйидаги таклиф ва мулоҳазаларни тавсия қиламиз:

- корхоналар илғор техника ва технологияларни сотиб олишига давлат ёрдамини янада жонлантириш;
- давлатга қарашли бўлган корхоналарни хусусийлаштиришни жадаллаштириш ва уни тадбиркорларга сотиш, шундан сўнг ҳам уларни давлат оралиқ назоратини йўлга қўйиш;
- корхоналарни маълум муддатга (5 ва ундан ортиқ йилларга) турли хил солиқ ва йиғимлардан озод қилиш;
- корхоналарни муҳимлилик даражаси ва иқтисодий имкониятларига қараб табақалаштирган ҳолда турли дотацияларни бериш;
- миллий валютани бемалол конвертация қилиш ҳуқуқини бериш;
- корхоналар маҳсулотларининг ташқи бозорга чиқишини қўллаб-қувватлаш ва уни амалга ошириш бўйича пухта механизми ишлаб чиқиши лозим.

Шу билан биргаликда, саноат корхоналари фаолиятини Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 14 январь 18-сонли Қароридаги маҳаллий хом ашё негизида тайёр маҳсулотлар, бутловчи буюмлар ва материаллар ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштириш дастурига биноан ташкил этиш асосида, уларни муайян даражада барқарорлаштириш ва улар хўжалик фаолиятидаги иқтисодий рискларни камайтиришга эришиш мумкин.

Шундай қилиб, лойиҳаларни амалга ошириш ва улардан амалиётда фойдаланишда инвестиция - инновация рискларини бошқариш усуллари ва механизмларини такомиллаштириш Ўзбекистон миллий иқтисодиётини модернизациялашнинг натижавийлигини таъминлашнинг муҳим шarti ҳисобланади.

References:

- [1] Karimov I.A. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari. – T.: O'zbekiston, 2009.
- [2] Fatxutdinov R. Innovatsionniy menedjment.- M.: Biznes shkola Intel Sintez, 2000. 503 str.
- [3] Gershman, M. A. Innovatsionniy menedjment //International journal. — 2014. — T. 2. — № . 3. — s. 1–21.
- [4] Gracheva, M. V., Lyapina S. Yu. Upravlenie riskami innovatsionnoy deyatelnosti //Vesti BDPU. — 2013. — T. № . 3. — s. 85.
- [5] Kurpayanidi, K. I. Nekotorie voprosi aktivizatsii regionalnoy innovatsionnoy deyatelnosti //Noviy uni-versitet. Seriya: Ekonomika i pravo. — 2013. — № . 8. — s. 52.
- [6] Morozov, A. S. Osnovnie printsipi postroeniya sistemi upravleniya finansovimi riskami promishlennogo predpriyatiya //Sovremennie nauchnie issledovaniya i innovatsii. — 2013.
- [7] Chance, D., Brooks R. Introduction to derivatives and risk management. — Cengage Learning, 2012.
- [8] Rejda, G. E. Principles of risk management and insurance. — Pearson Education India, 2011.
- [9] Tang, O., Nurmaya Musa S. Identifying risk issues and research advancements in supply chain risk management //
- [10] International Journal of Production Economics. — 2011. — T. 133. — № . 1. — s. 25–34.
- [11] www.google.ru

Адабиётлар

- [1] Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари. – Т.: Ўзбекистон, 2009.
- [2] Фатхутдинов Р. Инновационный менеджмент.- М.: Бизнес школа Интел Синтез, 2000. 503 стр.
- [3] Гершман, М. А. Инновационный менеджмент //International journal. — 2014. — Т. 2. — № . 3. — с. 1–21.

- [4] Грачева, М. В., Ляпина С. Ю. Управление рисками инновационной деятельности //Весті БДПУ. — 2013. — Т. № . 3. — с. 85.
- [5] Курпаяниди, К. И. Некоторые вопросы активизации региональной инновационной деятельности //Новый уни-верситет. Серия: Экономика и право. — 2013. — № . 8. — с. 52.
- [6] Морозов, А. С. Основные принципы построения системы управления финансовыми рисками промышленного предприятия //Современные научные исследования и инновации. — 2013.
- [7] Chance, D., Brooks R. Introduction to derivatives and risk management. — Cengage Learning, 2012.
- [8] Rejda, G. E. Principles of risk management and insurance. — Pearson Education India, 2011.
- [9] Tang, O., Nurmaya Musa S. Identifying risk issues and research advancements in supply chain risk management //
- [10] International Journal of Production Economics. — 2011. — Т. 133. — № . 1. — с. 25–34.
- [11] www.google.ru